

Vem får synas i texten?

- En maktanalys av de nationella proven i svenska 2006-2010 ur ett intersektionellt perspektiv

Januari 2013

Handledare och Examinator: Jonas Asklund

Svenska: Språk, kultur och litteratur för lärare 91-120 hp

Abstract

In this study I have analysed the national tests in Swedish between the years 2006-2010. These tests are given to all students in the public schools in grade 9 and 10. I wanted to see if I identified an over-representation of a certain category of people in the texts given to the students. I analysed the texts from an intersectional perspective and I used primary Lena Martinsson (2007), *Framtidens feminister* and her categories and theories and Moria von Wright (1998) *Genus & text- när kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?*, and her gender categories in my study. My findings were that the most frequent categories were sex, class, age and region. The combinations that I found most frequently occurring were, sex/class, and sex/ age. The least occurring categories were sexuality, ethnicity and functionality. This is according to me a problem, since the intersectional theories state that it is the least frequent represented categories that are the ones that holds the least amount of power. The Swedish curriculum states that the school should stimulate the students to have a larger understanding of other people and improve their ability to emphasise. Swedish schools should also be a ground for equality. I mean that if schools shall have a chance to live up to these intentions there must be a representation of all kinds of people in the texts.

Nyckelord: intersektionalitet, genusteori, nationella proven i svenska, maktanalys, Lgr11, Gy11

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
1. Inledning	5
2. Syfte	7
2.1. Frågeställning	7
3. Teoribakgrund och tidigare forskning.....	8
4. Material och metod.....	11
4.1.1. Texthäfte 2006.....	11
4.1.2. Texthäfte 2007.....	12
4.1.3. Texthäfte 2008.....	13
4.1.4. Texthäfte 2009.....	14
4.1.5. Texthäfte 2010.....	15
4.2 Metod.....	16
5. Analys	17
5.1.1 Texthäfte 2006.....	18
5.1.2 Texthäfte 2007.....	19
5.1.3 Texthäfte 2008.....	21
5.1.4 Texthäfte 2009.....	23
5.1.5 Texthäfte 2010.....	24
5.1 Jämförande analys	25
6. Diskussion.....	27
7. Litteraturlista.....	29
7.1 Primärlitteratur.....	29
7.2 Sekundärlitteratur	29
Bilaga 1	30

1. Inledning

Hos några vänner en gång kom jag i samspråk med en man från Etiopien eller ja, från USA också för den delen. Han såg ut som de flesta gör i Etiopien där han var född, det vill säga mörk hy, bruna ögon och svart krusigt hår om än kort. Vi kom att tala om vilket bemötande man kan få eller råka ut för här i Sverige och han berättade om sina erfarenheter för mig vilket gjorde att jag började fundera på vad det är som spelar in när vi oftast omedvetet bestämmer oss för hur vi bemöter människor vi träffar. Han hade erfarenheten att beroende på vilket land han angav att han kom ifrån, det vill säga Etiopien eller USA så fick han helt olika bemötanden, vilket han tyckte var mycket märkligt. Ni har kanske redan gissat vilket som var mest fördelaktigt men för ordningens skull ska jag förtydliga. När han angav att han var från Etiopien blev han utan att använda omskrivningar oftast dåligt bemött av de människor som han kom i kontakt med, däremot var det en helt annan typ av bemötande som följde när han istället valde att ange USA som tidigare hemvist. Båda länderna var lika sanna eftersom han hade dubbelt medborgarskap, men det var ändå något som gjorde att samma människa med samma attribut får olika behandling beroende av var de uppger att de kommer ifrån. I detta fall, innebar Etiopien = misstänksamhet och dålig service, medan USA = nyfikenhet och välvilja. Vad beror då detta på? Här kommer ett begrepp från den genusteoretiska forskningen in, nämligen intersektionalitet. Intersektionalitet handlar i grund och botten om olika maktfaktorer och om hur dessa när de kombineras med varandra i en människa bildar en enhet av olika kombinationer som signalerar social makt. I fallet ovan utmynnar det i att utifrån ett intersektionellt perspektiv förändrades endast en faktor, etnicitet, och utifrån denna faktor förändrades bemötandet av min bekanta. En intersektionell undersökning av de kategorier som utgör grunden för hur en individ uppfattar sig själv eller uppfattas av andra är i grund och botten en undersökning av makt.

Enligt Lena Martinsson (2007: s.68) föreställer sig människor världen och sig själva utifrån en rad olika tankegångar ¹ det är därför möjligt att bli tilltalad som både underordnad och överordnad, exempelvis kvinna och överklass. Hon menar vidare att det är inte bara identitetskategorierna: kön, klass och sexualitet som vävs samman utan också exempelvis konsumtion produktion och nation. Här kan vi knyta tillbaka till min tillfälliga bekanta från Etiopien/ USA, det var alltså fördelaktigt för honom att som sitt hemland nämna USA

¹ Dessa väljer jag genomgående att kalla kategorier i min text men i citat och referat försöker jag så ofta som möjligt att använda skribentens ordval.

eftersom det bemöttes som en överordnad kategori jämfört med att ha Etiopien som hemland även om de andra identitetskategorierna förblev desamma.

Varför är då det här viktigt för mig att undersöka intersektionalitet? Jag tror att vi som lärare måste göras medvetna och framförallt göra våra elever i sin tur medvetna om de kategorier som spelar in när vi tilldelar människor i vår omgivning makt. I Läroplanen för gymnasiet 2011 kan vi läsa följande:

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. (Gy11, 2011: s. 6)

Eller som vi kan finna i Läroplanen för grundskolan 2011 under rubriken värdegrund och uppgifter:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. (Lgr11, 2011: s.6)

”Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.” (Lgr11, 2011: s.6)

Enligt skolans styrdokument ska skolan främja förståelse för andra människor, även de som besitter andra kategorier än de som eleverna själva identifierar sig genom, detta för att verka preventivt i arbetet med att stoppa kränkande behandling. De ska inte bara förstå andra utan som vi kan läsa under värdegrund och uppgifter i Lgr11, ska eleverna också ha möjligheten att utforska och finna sin egen unika person. Detta menar jag hänger helt och hållet samman med det begrepp jag har valt att hålla som fokus i denna undersökning. För om vi inte är medvetna om de hierarkier som råder mellan olika kategorier och egenskaper hur ska vi då kunna förhålla oss till dem?

2. Syfte

I den här uppsatsen vill jag utifrån en intersektionell infallsvinkel undersöka vilka kategorier som tematiseras i de olika skildringar av individuella direkta och indirekta subjekt som förekommer i de nationella provens texthäften. Jag ställer mig också frågan om vissa kombinationer av kategorier är vanligare förekommande än andra i dessa skildringar.

Jag vill därför undersöka personskildringar som påverkar och har inflytande i alla skolor för alla elever i Sverige. Jag är ute efter en helhetsbild och har därför valt bort läromedel som möjlig källa till texter. Även om jag skulle kunna undersöka ett läromedel används det bara av en begränsad mängd skolor och elever och jag skulle inte heller ha möjlighet att undersöka i vilken grad läromedlet används i respektive skola inom en rimlig gräns för arbetsbördan av detta arbete. Inte heller att skugga landets alla lärare eller en majoritet av dem känns rimligt, därför har jag valt att utgå från texthäftet till de nationella ämnesproven i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan årskurs 9 och specialskolan årskurs 10.²

2.1. Frågeställning

Min forskningsfråga är därför följande: Jag tar det som självklart att identitetsfaktorer som kön och klass är sådana som berörs i texthäftena, men vilka andra faktorer lyfts upp i texterna och finns det någon kombination som dominerar?

² Dessa kommer härnäst att benämnas med texthäftena eller proven.

3. Teoribakgrund och tidigare forskning

Eriksson-Zetterquist och Styrhe (2007) förklarar i sin bok *Organisering och intersektionalitet*, att begreppet intersektionalitet är kulturteoretiskt. Det har sin bakgrund i postmodern feministisk teori, postkolonial teori, afroamerikansk feministisk teori, teori om etnicitet, klass- och queerteori. De menar att inledningen brukar relateras till resultatet från 1800-talets kvinnorörelser som dels samarbetade med amerikanska svarta frihetsrörelser, dels med de socialistiska kvinnorörelserna från 1800-talet och tidigt 1900-tal. (s.10)

Chancer och Xaviera Watkins (2009: s.181-182) beskriver intersektionalitet som sociala positioner och menar att dessa påverkar personer på olika sätt. De menar att de sociala positionerna genererar ramarna för individers livsstilar och vardagsliv genom skiftande tillgång till resurser såsom ekonomiska, tillskriven status och förväntningar. De berör också individens syn på sig själv och beroende på vad svaret på frågan blir vem man är, bedömer individen vad denne klarar av eller inte. Vidare menar de också att det är utifrån denna upplevda position som man uppfattar världen runt omkring, det vill säga att man uppfattar vissa saker medan andra går obemärkt förbi. Man agerar utifrån hur man uppfattat att det förväntas av den typen av kategori som man anser sig tillhöra.

Martinsson (2007: s.73-74) beskriver exempelvis ledarskap som en rad positioner som fortlöpande särskiljs och framställs som överordnade. Hon ger exemplen som man vit, heterosexuell, vuxen och icke – funktionshindrad och menar att inbegripet i dessa positioner finns en förväntan att vederbörande ska visa andra vägen, berätta hur det ligger till, ta hand om och tolerera, samt ta ansvar för och hjälpa. Hon menar vidare att det att leda andra länge har varit förknippat med att vara man och att ledas varit förknippat med att vara kvinna. Med hjälp av dessa föreställningar anser hon också att en heteronormativ könsförståelse återskapas där mannen är aktiv och kompletteras av en passiv och underordnad kvinna. Hon ger också uttryck för att det samma gäller vithet och västvärlden, som anses ledande i världsordningen och likställs med överhöghet. Vidare också att den som definierar sig genom positionen icke – handikappad väntas ansvara för den som förväntas identifiera sig som handikappad.

Som jag nämnde förut så påverkas våra beslut av en mängd olika faktorer som avgör var vi väljer att placera en person i hierarkin, det vill säga vilken makt den personen tillskrivs socialt sett. Jag nämnde tidigare faktorerna kön, klass, sexualitet, konsumtion, produktion och nation.

Det finns såklart fler faktorer bland annat region, funktionalitet och etnicitet. Men det är inte bara dessa faktorer i sig som utgör basen för bedömning utan även vilken mening eller specifika egenskaper vi lägger in i dessa, det kan även ha betydelse hur vi brukar koppla samman de olika faktorerna. Martinsson (2007: s.68) skriver att gällande exempelvis faktorn kvinna så omformas denna hela tiden och föreställningen om vad en kvinna ska vara ändras kontinuerligt i samspel med andra. Hon menar vidare att det finns vissa faktorer som av tradition vanligtvis sammankopplas. Exempelvis konsumtion, där det traditionellt sett betraktas som en mer kvinnligt förknippad egenskap att vilja shoppa, det anses också kvinnligt att underordna sig andras vilja. Liknande sammankopplingar för manlighet kan vara sammankopplingen mellan att vara man och ledarskap eller överordning, samt en förväntan att producera snarare än att konsumera. Martinsson konstaterar att den klassfokuserade debatten om skolan som rådde på 70- talet och början av 80-talet under 90-talet ersattes av frågor om genusordningen. Hon menar vidare att det som är intressant att fråga sig i nutida värdegrundsarbete är vad och vem som görs till subjekt? Samtidigt som detta möjliggör frågan om vad och vem som utesluts? (Martinsson, 2007: s.68-70)

Anne- Sofie Kalat (2008: s.22-23) har undersökt hur killar i skolan gör för att framstå som ”riktiga killar” och vad som krävs av dem för att kunna kombinera detta med att vara framgångsrika även med skolarbetet. Hon har undersökte bland annat en naturvetenskaplig klass och kallade killarna i denna för elitens söner för att visa på deras sociala position. Eleverna i klassen gick på ett prestigefyllt gymnasieprogram och hade övervägande akademisk hemmiljö. Alla såg en vidareutbildning på högskolenivå som en naturlig del av framtiden. Under en av hennes intervjuer när hon förhörde sig om vilken roll skolan spelar i de sociala hierarkierna får vi veta att det är viktigt att vara smart och inte vara dålig i skolan, annars stjälper den ens status och man blir betraktad som dum i huvudet. Det viktigaste menade dock killen var att bygga upp den sociala statusen på fritiden. Han gav uttryck för att han kände sig tvungen att gå ut på kvällarna, hänga med på fotboll och närvara på fester, annars blev man/ kände man sig utanför när detta diskuterades i skolan. En annan viktig aspekt av detta menar Kalat är att de killar som ville definiera sin maskulinitet genom att vara bra på att prata kunde utnyttja skolan som en arena för att praktisera denna typ av maskulinitet, där motsatsen som definieras som icke- maskulin skulle vara anonymitet och en tyst framtoning. Hon menar att av de killar som ansågs dominerande betraktades egenskaper som självförtroende, ledarskap och individualism lika med maskulinitet. (Kalat, 2008: s.26)

1998 genomförde Moria von Wright en studie av fysikläromedel ur ett genusperspektiv. Hennes definition av genus är att det handlar om en social pågående process som inte behöver ha en direkt anknytning till biologiskt kön, utan att en människa kan definieras som mer och mindre maskulin/ feminin oavsett biologiskt kön. I sin undersökning, *Genus och text – när kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel* tittade von Wright (1998: s.10) på genus ifrån tre olika vinklar:

- *Strukturellt genus* handlar om arbetets organisering och uppdelning. Exempelvis är i dag flera doktorer män medan sköterskorna oftare är kvinnor, professorerna oftast män medan den administrativa personalen oftast utgörs av kvinnor osv. Arbetets uppdelning både inom skolans organisation och inom undervisningsgrupperna (undervisningen) är en fråga om strukturellt genus.
- *Individuellt genus* är den socialt konstruerade individuella identiteten. Betydelsefullt är här de värderingar i omgivningen som stärker den egna identiteten. T.ex. att vara fysiker stärker en manlig identitet i högre grad än en kvinnlig sådan. För formeringen av individuellt genus kan själva undervisningsprocessen vara betydelsefull, och i denna de interaktiva och kommunikativa situationerna. Erbjuder undervisningen exempelvis en mångfald i stärkandet av den individuella identiteten eller inriktar den sig på givna identifikationsmönster?
- *Symboliskt genus* står för den mening som våra institutioner och värdesystem uttrycker. Den framstår som tydligast genom språket och en kunskapsteoretisk dikotomisering, vanligen motsatspar som tillskrivs antingen manligt eller kvinnligt. Exempel är objekt/subjekt, aktiv/passiv, irrationell/rationell, ologisk/logisk, objektiv/subjektiv m.fl. Språkbruket i exempelvis läromedlen bidrar till skapandet och återskapandet av genus på ett symboliskt plan.

Hon kom fram till att fysikböckerna dominerande förmedlade ett ställningstagande för en mekanisk och deterministisk världsbild till eleverna och med detta markerade dess företräde. Hon menar vidare att de flesta läroböcker i fysik inte är överensstämmande med skolans jämställdhetssträvanden i sitt sätt att framhäva av en snäv kunskap med en given mening. Därmed menar hon att fysikböckerna bidrar till att upprätthålla den asymmetriska hierarkiska relationen mellan det manliga och kvinnliga inom naturvetenskapen.(von Wright, 1998:s.64)

4. Material och metod

4.1.1. Texthäfte 2006

Texthäftet från 2006 heter ”Under ytan” och innehåller följande element för analys: krönikan ”Att våga vara snäll” av M. Zak (2004), romanutdraget ”De i utkanten Älskande” av J. Nilsson (2005), novellen ”Liten julnovell” av M. Göransson (1998), reportaget ”Robin kämpar mot utseendefixering” av L. Jannerling (2005), romanutdraget ”Dossy” av J. Frame (1951) och artikeln ”Boken – hippast just nu” av M. Thorén (2005). Det innehåller också bilder, diagram, seriestripp och dikter som jag valt att ej ha med i analysen.

Den första texten ”Att våga vara snäll” belyser de olika villkor som barn i Honduras respektive Sverige upplever. Skribenten vill förmedla vikten av att vara snäll och att det i slutändan är det som sätter djupast avtryck även hos en människa som upplevt stora fasor. Sedan kommer ett utdrag ur romanen ”De i utkanten Älskande” som belyser tillvaron ur gatumusikanten och musikläraren Måns vinkel. Han är en aspirerande musiker som på grund av sitt handikapp, två deformerade ben, inte verkar kunna få en chans till vare sig kärlek eller musikkariär. Nästa text ”Liten julnovell” handlar om två mindre bemedlade personer Bettan och Benny. Bettan har valt att ge Benny middag och en övernattningsplats på det stängda IKEA-varuhuset i julklapp. I text nummer fyra får vi i ett reportage möta Robin som startat en hemsida ”Respekter” för att på detta vis kämpa mot sexualiseringen han anser att unga människor, framförallt tjejer blir pressade till på Internet. ”Dossy” heter text nummer fem och är ett utdrag ur *Lagunen och andra berättelser*. Vi får i början följa två blonda flickor en stor och en mindre, berättelsen ges till största del ur den lilla flickans perspektiv och tankar. I slutet skiftas perspektivet till en av nunnorna som flickorna står och tittar på över staketet. Nunnan ger oss informationen att det bara rör sig om en liten fattig flicka och avslutar med en undran om vad det ska bli av henne. Den sista texten är en artikel som handlar om hur det blir allt trendigare att läsa böcker. Skribenten menar att boken kan ses som en accessoar eller social markör för bäraren.

4.1.2. Texthäfte 2007

Texthäftet från 2007 heter "Vidgade vyer" och innehåller följande texter för analys: krönikan "Att fiska med morfar" av U. Stark (2006), reportaget "Ayesha gör sin egen revolution" av A. Hernadi (2005), romanutdraget "Om skrattandets faror" av J.E. Agualusa (2001), artikeln "Utvandringen till Amerika" av Svenska Emigrantinstitutet i Växjö (2006) och romanutdraget "Under ytan" av C. Lidbeck (2004). Häftet innehåller också dikter, bilder och diagram som ej är medtagna för analys.

Den första texten är krönikan "Att fiska med morfar" som behandlar ett barndomsminne hos skribenten. Han skriver om sin hårt arbetande farfar och hans hårda personlighet som var dåligt barnanpassad. I kontrast till farfadern står morfadern som kommer på besök. Han har arbetat som skraddare och är ytterst välklädd och vad man förstår av texten munter. Pojken blir väckt för en hemlig fisketur mitt i natten av morfadern och detta fungerar som ett avbrott för pojkens funderingar över att bli vuxen. Den andra texten är ett reportage om musikern och entreprenören Ayesha. Med ursprung i Botswana kom hon till Sverige sju år gammal och har genom sitt skivbolag och samarbete med andra kontinuerligt jobbat för att öppna upp möjligheter för relationer mellan vad hon kallar blattar och svenskar. Hon vill också lyfta fram kvinnliga artister genom sitt skivbolag och har startat ett projekt för att öka självhjälpen istället för bistånden till Afrika. Tredje texten är ett utdrag ur romanen *Dansa igen* av och har fått rubriken "Om skrattandets faror", där får vi möta två män varav den ene köper en ödla vid en vägkant av en gammal man. Väl i bilen börjar ödlan att skratta och detta får så småningom den ene mannen att tappa besinningen då han inbillar sig att den skrattar åt honom. Han stannar bilen och tar fram en pistol för att skjuta ödlan. Mannen som köpt den inser att han menar allvar och begär att få göra det själv. När han i vägkanten avfyrar pistolen mot kartongen med ödlan blir de beskjutna och flyr i jeepen med kommentaren att de verkar ha startat ett krig, det var ju otur. En artikel vid namn "Utvandringen till Amerika" är den fjärde texten i häftet. Den innehåller ett historiskt utdrag om när svenskarna utvandrade, var de bosatte sig och ytligt om orsakerna till detta. Det påtalas också vilka grupper som emigrerade när och en rubrik är särskilt avsedd för att upplysa att kvinnor emigrerade för att ta anställning som "maids" då förhållandena var mer fördelaktiga än de som piga i Sverige. Artikeln belyser även att det var de många breven som kom tillbaka till Sverige från dem som emigrerat som i sin tur gav inspiration till ytterligare emigranter. Text nummer fem är det andra romanutdraget och kommer från romanen *Under ytan* som även är rubriken på stycket. I texten får i varsitt stycke följa Suss och Henke som har skolkat från skolan för att åka

tillsammans till Tivoli i Köpenhamn. De håller precis på att lära känna varandra och deras tankar kretsar kring vad den andre tycker om en. Det antyds också i texten att Suss vanligtvis är skötsam medan det verkar som om Henke har gjort sådana här saker förr. I sista meningen ringer också Suss mamma till hennes mobil.

4.1.3. Texthäfte 2008

Texthäftet från 2008 heter ” Vad väljer du?” och innehåller följande för analys: Artikeln ”Vi får ta klimatsmällen” av M. Areskog (2007) medföljande svar på artikeln ”Unga kan också göra mycket för miljön” av B. Moberg (2007), Novellen ”Vågen” av G. Andersson (1998), krönikan ”Med små eller stora medel väljer vi våra liv” av J. Nilsson (2006), romanutdraget ur *Sucka mitt hjärta men brist dock ej* av M. Levengood (2006) och reportaget ”Stresskurs populärast bland eleverna” av L. Swanberg (2007). Häftet innehåller även ett antal dikter, bilder, notiser och en seriestripp som ej är medtagna för analys.

Artikeltext ett består av en artikel samt en insändare där någon valt att svara på artikelns innehåll och jag har därför valt att beskriva dem tillsammans. I artikeln har journalisten valt att intervjua tre gymnasieelever om klimatförändringarna. Eleverna menar att de försöker att påverka sina föräldrar till att släcka lampor och så vidare men menar sig ha knapp framgång hos desamma. De tycker att det ska komma tydligare riktlinjer från framförallt EU för att vi ska kunna bli bäst på miljöområdet och visa vägen för andra. Respondenten menar att fokus till för stor del ligger på var föräldragenerationen felar och inte belyser vad ungdomarna själva kan göra, hon menar att den yngre generationen i högre grad konsumerar teknik, kläder och exempelvis läsk- och vattenflaskor och att en sparsamhet/ medvetenhet om detta hade gynnat artikeln. I ”Vågen” väntar Anders på sin pappa som är på järnvägsstationens toalett och i vänthallen står det en våg som kostar tio öre per vägning. Anders vill väldigt gärna väga sig men har pappans röst som ett eko i bakhuvudet, att man inte ska slänga ut pengar på onödigheter. Anders finner en plåtbit på golvet som i storlek matchar en tioöring och han försöker att få väga sig med hjälp av denna. Vakten kommer på honom och skäller ut honom. Anders är rädd att pappan ska hinna ut från toaletten men han klarar sig. Pappan får syn på plåtbiten och får samma idé som sonen. Då påminner Anders honom om att han alltid vill vara ärlig och så får han en tioöring av sin far för att väga sig. I krönikan ”Med små eller stora medel väljer vi våra liv” behandlas funderingar om hur de val vi gör påverkar våra egna liv och andras, att andras val kan påverka oss och om man väljer en positiv inställning till livet

eller bara föds med den. Skribenten tar sitt avstamp i New York vid platsen för World Trade Center- katastrofen och följer en tanke slinga fram till sin alltid lika positiva och kämpande mormor. Nästa text är ett utdrag ur *Sucka mitt hjärta men brist dock ej* och här får vi ta del av en episod när skribenten är på en bussresa i Australien. Han sitter bredvid en kvinnlig vegan från Kanada som kommer i diskussion med chauffören. Hon försöker att framhålla att hennes sätt att leva är mer rätt än andra och att vi borde lyda under naturens lagar. Chauffören i sin tur försöker förklara att naturens lagar är hårda och oresonliga och att det snarare handlar om att utvärdera sina val som människa varje dag för att ta sitt ansvar. I den sista texten får vi i ett reportage veta att bland eleverna på Hvitfeldska gymnasiet är kursen i stresshantering den mest populära. Eleverna som intervjuas, fyra tjejer, menar att de känner en stor press att prestera bra i skolan, vissa har arbete utöver och att det förutom detta ställs höga krav på utseendet bland kompisarna.

4.1.4. Texthäfte 2009

Texthäftet från 2009 heter ”Nattliv” och innehåller följande för analys: Krönikan ”Var inte rädd – gå ut på stan” av E. Hamberg (2007), romanutdraget ”Flyga drake” av K. Hosseini (2003), artikeln ”Grabbarna gibbar helst hela natten” av M. Carlqvist (2006), romanutdraget ”Brännhett” av M. Isaksson (2007) och reportaget ”Konsten att vända på dygnet” av A. Hellberg (2008). Häftet innehåller även ett antal dikter, bilder en seriestripp och ett diagram som ej är medtagna för analys.

Text nummer ett som är krönikan handlar om de rubriker vi ser dagligen i tidningar som behandlar våldsbrott. Skribenten har förfasats över dessa men blivit omvänd genom en föreläsning av David Eberhard som tvärtom menar att våldet ligger på samma nivå som det gjort i cirka trehundra år och att det verkar som en neråtgående trend om något, det vill säga att våldet totalt sett i samhället minskar. Men att det våld som sker till del möjliggörs av dem som inte vågar sig ut då de inte är del av utemiljön och på så vis förhindrar att brott begås. Nästa är utdraget ur romanen *Flyga drake* som handlar om två pojkar i Afghanistan som är bästa vänner. De är oskiljaktiga men kommer från helt olika världar. Den ene är i själva verket den andres tjänare. Den här episoden berättar om när rikemanssonen Amir upptäcker sin talang för att skriva berättelser. Artikeln ”Grabbarna gibbar³ mest hela natten” kommer

³ ”Gib” är en förkortning av engelskans giblett som betyder inälvor eller inkråm och syftar på dataspelens ofta våldsamma karaktär.

sedan. Här får vi ta del av den 17-årige Tommy som spelar datorspel hela nätter på helgerna och på det viset vänder på dygnet. Det handlar om hur han disponerar sin sömn för att orka med det han tycker är roligt och hur han gör för att ändå orka med skolan efter detta. I romanutdraget från romanen *Brännhett* får vi möta kompisarna Gisela och Linda när de bryter sig in på ett inhägnat område med höga master och byggnader. De klättrar på stegarna tills de kommer till toppen och då kan sätta sig och titta på utsikten över Stockholm och dricka läsk. Reportaget ”Konsten att vända på dygnet” handlar om Patric som jobbar som nattportier på ett hotell i Uppsala. Han jobbar bara nätter och beskriver hur hans vardag ter sig med familj och ovanliga arbetstider.

4.1.5. Texthäfte 2010

Texthäftet från 2010 heter ”I gränslandet” och innehåller följande för analys: Artikeln ”Gör som Österrike – sänk rösträttsåldern” av L. Mellin (2007), Romanutdraget ”Skulden” av C. Möller (2004), Insändaren ”Tala inte privat i det offentliga” av K. Stiernberg (2008), Krönikan ”Problemlösning på tåget” av L. Cronholm (2008) och artikeln ”Kim vill bli kallad ”hen”.” av A. Lytsy (2009). Häftet innehåller även ett antal dikter, bilder, en seriestripp, en informationssammanställning och en recension som ej är medtagna för analys.

Artikeln om Österrike tar upp en debatt som handlar om att i Österrike samt i flera tyska delstater har man valt att sänka rösträttsåldern till 16 år. Detta för att balansera upp mängden pensionärer mot dem som yrkesarbetar. Skribenten menar att så även borde göras i Sverige men konstaterar att intresset är svalt både från regeringen och från allmänheten. Utdraget ur romanen *Skulden* handlar om tre killar som stjälar en bil. Huvudpersonen känner sig tvingad att följa med och vi får följa hans tveksamhet och ångest under hela processen. I början får vi också veta att bilen används vid ett rån dagen efter, men att det är de två andra killarna som blir dömda för brotten och att vår huvudperson tidigare flytt från bilen. Nästa text är en insändare från en bussförare i Knislinge som vill uppmana till ett större hänsynstagande av alla som nyttjar mobiltelefoner/ musikspelare. Han menar att dessa används omdömeslöst och att andra resenärer blir påtvingade musik samt privata samtal i det offentliga rummet. Krönikan ”Problemlösning på tåget” tar upp det faktum att relationer har kommit ut i det offentliga rummet nu. Det diskuteras helt öppet om problem, de funderingar man har och om oron man känner. Som exempel tar hon det uppsving som relationsprogram, där man öppet diskuterar med en psykolog, på tv har haft. Hon menar att unga har hört allt och sett allt innan

de fyllt 16 och på grund av detta kan hon sitta och förundras över hur vuxet exempelvis två unga tjejer pratar om sina relationer på tåget. Hon menar att det är bra att vi diskuterar öppet och manar till att fortsätta. I den sista texten får vi möta en transexuell kille och Kim som vill definiera sig som könlös. Ludvig föddes som tjej men definierar sig som pojke och har bestämt sig för att byta kön genom en operation. Han berättar att han har blivit väl mottagen i såväl skola som i hemmet. Kim går på Lärarhögskolan i Malmö och upplever också att hen har blivit väl bemött av såväl andra studenter som elever men poängterar samtidigt att könlöshet är något som de flesta upplever som svårt att ta till sig.

4.2 Metod

Jag har genom en kvalitativ närläsning av de nationella proven för år 2006-2010 undersökt de subjektspositioner som visar sig i de olika texterna med ett intersektionellt fokus på de kategorier som framträder starkast. Jag har tittat på texter som innehåller både verkliga och fiktiva människor. Jag har inte gjort någon åtskillnad i min analys beroende på om det rör sig om verkliga personer i reportage eller fiktiva personer i exempelvis romanutdrag. Inte heller har jag tagit någon hänsyn till om kategorierna har visat sig implicita eller explicita i texten. Texterna är genomgångna flera gånger och jag har därefter tilldelat dem de kategorier jag ser som framträdande. Dessa kommer att redovisas under rubriken 5. Analys. Jag har också tittat på de oftast förekommande kategorierna i texterna och vilka som är de minst frekvent förekommande, detta redovisas under 5.1 Jämförande analys. Jag har valt att bortse från bilder, lyrik och diagram men också från texthäftets komposition i min analys och jag är medveten om att dessa kan ha betydelse för hur läsaren uppfattar även de texter jag analyserar. Det kan vara värt att påtala att de bilder som används i texthäftena i anslutning till eller i samband med exempelvis romanutdragen, bortsett från ett par filmrecensioner, inte har någon direkt anknytning till verket ifråga utan mer handlar om provutformarnas intention att integrera olika konstverk och foton i häftet. Skolan får i samband med proven också andra häften innehållande själva proven men även diskussionsunderlag bland annat. Dessa kan naturligtvis också ha en påverkan på vilka kategorier som läsaren sedan uppfattar tydligast i själva texthäftet, det omkringliggande materialet har jag medvetet valt att inte beakta vid detta tillfälle då min intention har varit att renodlat analysera häftena.

5. Analys

Texthäftena kommer som tidigare att presenteras var för sig. Texterna kommer att tilldelas kategorier och behålla den ordning i vilken de presenteras såväl i häftet som i beskrivningen i kapitel 4.1.1 -4.1.5. En jämförande analys av alla häften kommer i kapitel 5.1. Kategorierna jag har sett som relevanta i dessa texter listas nedan, och jag ger en kort beskrivning av var och en där jag förtydligar innebörden av kategorin som jag ser den.

Kön, texten tematiserar en man eller kvinna med hjälp av att dessa omtalas som män/ kvinnor, har ett manligt/ kvinnligt namn och tillskrivs/ bryter mot olika egenskaper som ses som traditionellt manliga/ kvinnliga.⁴

Konsumtion/ Produktion, detta ser jag som någon form av underkategori till, kön, men just eftersom man kan se intressanta kopplingar mellan dessa kategorier och kön, något som Martinsson(2007: s. 68-70) tar upp, har jag ändå valt att skriva ut dem och särskilja dem som enskilda kategorier.

Klass, texten tematiserar en viss social eller ekonomisk klass.

Ålder, texten tematiserar en viss ålder eller skillnad/ brytning mellan två åldrar.

Sexualitet, texten tematiserar någon form av sexualitet genom att belysa den eller problematisera den.

Nation, texten tematiserar en eller flera nationer med hjälp av exempelvis befolkning, trygghet, ekonomi som tillsammans skapar bilden av nationen.

Region, texten tematiserar likadant som i nationsbegreppet men snävar in beskrivningen till att gälla ett specifikt område. Det kan vara allt från ett bostadsområde till en del av ett land.

Funktionalitet, texten tematiserar fysiska eller psykiska faktorer som innebär en försvårande omständighet när de som tillskrivs dessa deltar i samhället.

Etnicitet, texten tematiserar människors ursprung, med hjälp av ursprungsland, namn, omgivningsbeskrivningar med mera.

⁴ Begreppet heteronormativitet kommer ofta in under denna kategori men det ska sägas att begreppet lika gärna kan användas under kategorin sexualitet då dessa kategorier ofta glider över varandra.

5.1.1 Texthäfte 2006

”Att våga vara snäll”: Region, ålder, klass.

”De i utkanten älskande”: Funktionalitet, kön, klass

”Liten julnovell”: Klass, kön

”Robin kämpar mot utseendefixering”: Kön, sexualitet, konsumtion

”Dossy”: Kön, klass, ålder

”Boken – hippast just nu”: Klass, konsumtion

I text numer ett tematiseras barnen som här skildras som subjekt efter kategorierna region, ålder och klass. Regionen är dels Honduras huvudstad och dels själva gatan där de bor, ålder då det handlar om barn som vi får veta är svikna av den överordnade kategorin vuxen. Klass då det handlar om de barn som befinner sig på samhällets absoluta bottenskikt. I ”De i utkanten älskande” tematiseras funktionerna funktionalitet på grund av att vi får veta att Måns har deformerade ben, kön då han är man och markerar traditionellt typiska manliga drag såsom lust efter en kvinna det vill säga heteronormativitet och produktivitet. Klass då vi tydligt får veta att han jobbar halvtid som lärare, gatumusikant på somrarna och därmed tillhör någon form av undre medelklass. I ”Liten julnovell” är klass den mest framträdande markören, vi får exempelvis veta i början att Bettan har samlat burkar i två veckor för att bekosta den festmåltid bestående av köttbullar, potatis, lingon och brunsås på Ikea- varuhuset som de båda avnjuter på julaftonen. Klassen markeras också av beskrivningen av kläder och skor som vakten ser när han kommer för att kolla de aktiverade rörelsesensorerna där Bettan och Benny byggt upp sitt tillfälliga hem. ”Kurt Svensson såg de eländiga paltorna som låg slängda på golvet bredvid sängen. Han såg de slitna skorna. Han såg det prydligt uppbyggda vardagsrummet.” (M. Göransson, 1998, *Dagens Nyheter* 18/12) Kön då texten förmedlar en heteronormativ bild samtidigt som kvinnan i texten bryter något mot de symboliska genus som von Wright (1998: s.10) beskriver genom att vara den aktiva i stället för passiva. Bettan kan även betraktas som någon som producerar och leder vilket är egenskaper som traditionellt tillskrivs det manliga könet. (Martinsson, 2007: s.68) I reportaget om Robin är kategorin kön den mest framträdande. Föreställningen om vad kvinnligt och manligt innehåller förhandlas ur ett heteronormativt perspektiv. Tjejerna på de internetsidor som han kritiserar utmålas nästan som villebråd och killarna som tittar på bilderna som jägare som hetsar sina byten. Detta i termer av individuellt genus (von Wright, 1998:s.10) skulle kunna ses som ett exempel på ett givet identifikationsmönster. Men även som det symboliska genuset jägare/ jagad. Robin menar att hela samhället är sexualiserat och vill genom sin sida vara en motkraft till detta.

Killarna i artikeln står för konsumtionen(tittandet) medan tjejerna står för produktionen(bilderna) och även om jag innan visat att det klassiska förhållandet är tvärtom så kan ändå detta konsumtions-/ produktionsmönster sägas vara av traditionell art. I ”Dossy” är klass mest framträdande då vi får den visuella bilden av en mindre bemedlad flicka genom att hennes kläder beskrivs, hon dagdrömmer också om allt som hör en högre klass till som fina kläder, fint hem och lyxartiklar som karameller. Nunnan ger oss också en mer precis bild av flickans klasstillhörighet genom sin kommentar: ”-Det är lilla Dossy Park, sa de. Som inte har någon mamma och bor i det där kyffet på Hart street och bara leker för sig själv hela tiden [...]” (J. Frame,2002, Dossy. *Lagunen och andra berättelser*) Även ålder och kön behandlas i form av att vi får veta att det handlar om ett barn och därtill en flicka som dagdrömmer om saker som kan ses som delvis typiska för hennes kön. Berättelsen inleds även med att de plockar ringblommor, en aktivitet traditionellt förknippad med flickor. I artikeln ”Boken – hippast just nu” menar skribenten att man genom en bok i exempelvis fickan kan markera en högre status i kategorin klass. Han menar att detta tidigare skett med hjälp av speciella klädesmärken och viss sorts musik, men att nu boken är på uppgång som social markör. Han sätter även uppgången av konsumtionen av böcker i samband med den sänkning av bokmomsen som skedde 2002, vilket skulle kunna ses som en antydning till att de människor som tematiseras här är marknadskänsliga, det vill säga litteraturkonsumtionen följer marknadspriserna.

5.1.2 Texthäfte 2007

”Att fiska med morfar”: Ålder, klass, kön

”Ayesha gör sin egen revolution”: Kön, Nation, Etnicitet, Ålder

”Om skrattandets faror”: Kön, region, nation, etnicitet

”Utvandringen till Amerika”: Nation, region, klass, kön, konsumtion

”Under ytan”: Kön, sexualitet, klass, region

I ”Att fiska med morfar” ges markören ålder då det utgår från ett barnperspektiv där barnet ifråga har funderingar på vad det innebär att vara vuxen. Klasskategorin får vi tydligast genom porträtten av morfadern och farfadern som beskrivs komma från olika delar av vad som skulle kunna sägas vara samma klass, men på grund av deras olika yrken och erfarenheter får man ändå en känsla av att det skiljer mer mellan dem. ”Han var en hård typ, farfar. Han hade varit på sjön och var inte särskilt barnanpassad. Det var tur att morfar dök

upp några dagar senare. [...]..han var helt olika farfar. Han var klädd i gräddvit kostym med väst och klockkedja. [...]Han hade varit skraddare.”(Stark. U, *Barn & Cancer*, 2006:1) Kön har jag tagit med eftersom perspektivet ges utifrån en pojke så handlar det om vad han och omvärlden tycker krävs av honom för att kunna bli en duglig vuxen man. I detta ligger förmågan att utföra arbete och skaffa sig en fru vilket kan ses som en del av skapandet av det strukturella såväl som det individuella genuset.(von Wright, 1998: s.10) Texten om Ayesha tematiserar kategorierna kön då hon får stå som modell för vad en ung kvinna kan åstadkomma idag. Samtidigt så är det inte vilken ung kvinna som helst utan en som invandrat till Sverige och har afrikanskt ursprung, därav etnicitetsmarkören, hon belyser även det faktum att det som hon representerar är en del av det Sverige vi lever i idag, nationsmarkör. Ålder skulle också kunna vara en markör eftersom hon så tydligt står för en ung företagsamhet men den kommer ändå lite i skymundan då de andra står mer i fokus. I romanutdraget ”Om skrattandets faror” figurerar bara manliga karaktärer, de två som kör jeepen och gubben som säljer ödlor, men det finns också en grupp som är okänd nämligen de som beskjuter protagonisten och hans kamrat. Kön har jag satt som en markör eftersom det rör sig om en text dominerad av män med traditionellt manliga attribut exempelvis mötet med den okände mannen på en plats de inte kände sig säkra på och den stressade situationen som endast kan lösas genom våld. Region för att det frammålas en mycket speciell bild av den ödemark de reser genom. Etnicitet och nation belyses genom att vi helt enkelt får veta att kamraten deltagit två år vid kriget Cuito Cuanavale. Även om läsaren inte omedelbart har kunskapen om just detta krig som utspelade sig i Sydafrika blir ändå bilden av en krigsdrabbad nation och etnicitetsmarkör för de inblandade tydlig. Nästa text som behandlar utvandringen till Amerika tematiserar många markörer men inte tillhörande enskilda personer utan i detta fall handlar det om grupper av personer. Vi får veta att de som utvandrade kom till vissa specifika jordbruksregioner och det var först senare som emigranter började emigrera till storstadsregionerna. Hemnationen verkar fortfarande vara viktig för ättlingarna och texten beskriver kontakten mellan ättlingar i Amerika och svenska släktingar idag, där nationalitet blir ett centralt begrepp. Det var ofta de som hade en lägre social klass som utvandrade. Skribenten menar att mellan utvandringen råder det ett direkt samband med den ökade folkmängden som sammanföll med dålig skörd och det är här jag lyfter in konsumtionsmarkören, det vill säga de som inte hade råd/ möjlighet att konsumera här var de som emigrerade. Kön har jag också angett då det talas om en specifik grupp kvinnor som utvandrade, det vill säga pigorna. I den sista texten ”Under ytan” förmedlas bilden av en specifik region som skulle kunna benämnas storstad. Sexualitet, då det handlar om ett möte

mellan två personer som är i början av en förälskelse, detta markeras till exempel genom beskrivningar av närbilder av ansiktet samt tveksamheten men viljan att beröra. Kön, bilden som ges är heteronormativ och attribut för att beskriva tjejen är mjuk och fin, medan killen beskrivs genom, tuff, säker med bestämd haka, alla traditionella markörer som tillhör det symboliska genuset (von Wright, 1998: s.10). Vi får också ledtrådar till att det råder en eventuell klasskillnad mellan killen och tjejen. Tjejen säger att hon aldrig gjort något sådant förut som att skolka och slår fast att hennes föräldrar kommer att bli tokiga, mycket riktigt får hon också ett samtal från mamman i slutet på texten. Killen däremot verkar inte veta om hans föräldrar ska märka att han är borta och det framkommer även att killens pappa har lämnat familjen när han var liten.

5.1.3 Texthäfte 2008

”Vi får ta klimatsmällen”: Ålder, konsumtion, nation

”Vågen”: Konsumtion, kön, ålder

”Med små eller stora medel väljer vi våra liv”: Nation, region, klass, etnicitet

”Sucka mitt hjärta men brist dock ej”: Nation, region, konsumtion

”Stresskurs populärast bland eleverna”: Funktionalitet, kön, klass, produktion

Ålder och konsumtion är de mest framträdande markörerna som tematiseras i den första texten.⁵ Ålder blir tydliggjort genom att skribenten redan i inledningen berättar att han har intervjuat tre gymnasieelever. Insändaren markerar att hon inte tillhör denna ålderskategori genom att benämna endast ungdomar, tillskillnad från vi ungdomar om hon identifierat sig med denna kategori, hon antyder också att hon studerar dessa på exempelvis tunnelbanan och har då gjort sina observationer delvis utifrån detta. Namnet skulle också kunna vara en indikator på ålder då insändarskribenten heter Birgitta, ett namn som inte så ofta påträffas hos ungdomar idag. Ungdomarna menar att konsumtionen av energi som förbrukas i onödan är det som är svårt att förklara för föräldrarna exempelvis som att inte släcka efter sig och ta bilen korta sträckor. Insändarskribenten menar att man inte belyst den enorma energikonsumtion som de unga står för i form av exempelvis ny teknik. Ungdomarna menar att detta är något som vi som nation ska jobba med för att kunna visa andra nationer vägen. I ”Vågen” är konsumtionen det som knyter samman de andra kategorierna på så vis att det är

⁵ I avsnitt 4.1.3, beskrev jag denna sammanslagen med insändaren som var svar på artikeln och så kommer jag att göra också nu i analysdelen.

tydligt är klargjort från pojkens pappas sida att pengar inte är något som man är oaktasam med, det vill säga konsumerar i onödan, vilket kan ses som traditionellt manligt (Martinsson, 2007: s.68-70), köntematiseras på detta vis genom symboliskt genus (von Wright, 1998: s.10). Konsumtionens vara eller icke- vara är också här beroende på faktorn ålder, pojken har inte än kommit in i skapandet av det vuxna manliga individuella genuset och tycker därför inte att det är så motbjudande att konsumera, men eftersom den ekonomiska förutsättningen saknas ligger därför makten hos den vuxne mannen, pappan. I ”Med små eller stora medel väljer vi våra liv” diskuterar skribenten godhet vs. ondska med hjälp av katastrofen vid World Trade Center och svenska sofflocksliggande Big Brother- följare. Etnicitet och nation tematiseras också i form av hennes konstaterande att hon inte tror att någon föds ond och att vem som helst inte har förmågan att bli självmordsbombare oavsett om man matas med martyrideal från tidig ålder. Region blir en faktor för hur sannolikt det är att du råkar ut för någon katastrof, både i form av boende och av arbete. Klass blir också en fråga om de som tror att deras val har någon mening och att de har något viktigt att tillföra världen i motsats till de som struntar i att välja för att de har föreställningen att det inte gör någon skillnad. Romanutdraget ”Sucka mitt hjärta men brist dock ej” tematiserar nationskategorin på så vis att en minst sagt lam bild ges av svenskar som protesterar mot veganer i ett försök att vara humoristisk. Kanadensiskan får eventuellt representera Amerika som fenomen där mentaliteten kan tyckas innebära en ovana av att bli motsagd och inte få sin vilja fram. Konsumtion är annars kärnkategorin i denna text då det är detta som hela diskussionen i texten kretsar runt.

”Visst vore det bättre om vi levde efter naturens lagar.” Chauffören är tyst en stund. ”Tja. Jag vet inte. Jag tror mera att vi ska leva i samarbete med naturen. Naturens lagar är hårda.” Hon ger sig inte. ”Människan är ett djur bland många. Vi har inte rätt att sätta oss över naturen.” Benny ler snett. ”Ni ser”, säger han, ”hur luften dallrar. Det är från oljan i eukalyptusträden. Koalabjörnarna lever i träden, de njuter av doften och deras pälsar är täta och täckta av oljan. Men i kretsloppet ingår att skogen fattar eld med jämna mellanrum. Då exploderar koalorna, de brinner som facklor. Det är naturens lag.”

(Levengood, 2006, *Sucka mitt hjärta men brist dock ej*: s.70-71)

Regionen medvetandegörs genom beskrivningen i början av texten som klargör att protagonisten åker med en turistbuss genom Australiens täta eukalyptusskogar. I den sista texten som behandlar stresshanteringskursen på gymnasiet känns kategorin funktionalitet framträdande då stressen i detta fall blir till en sorts handikapp för eleverna som yttrar sig genom olika fysiska symptom exempelvis magkatarr och nagelbitning. Att produktionen av

resultat i skolan är viktig för dessa elever kan också ses som i alla fall modernt traditionellt då många utredningar visat att det råder en majoritet av flickor när det gäller höga prestationskrav i skolan. Samtliga tjejer i intervjun siktar på utbildningar och yrken som är förknippade med hög social status och klass. De bekräftar traditionella kvinnliga värden som till exempel att det inte har någon betydelse om du har högsta betyg i allt för det räcker inte, utan man måste även vårda sitt utseende och ”se bra ut” för att kategoriseras som lyckad. Detta kan ses i ljuset av ett symboliskt genus men också som någon form av individuellt genus där det helt enkelt stärker bilden av att vara ”en riktig tjej” om man samtidigt vårdar sitt yttre och är vacker. (von Wright, 1998: s.10).

5.1.4 Texthäfte 2009

”Var inte rädd – gå ut på stan”: Kön sexualitet, region

”Flyga drake”: Nation, klass, ålder, etnicitet

”Grabbarna gibbar helst hela natten”: Kön, ålder, region

”Brännhet”: Kön, region, ålder

”Konsten att vända på dygnet”: Kön, klass, ålder

I krönikan ”Var inte rädd – gå ut på stan” tematiseras kön på så vis att det är kvinnor som är rädda för att gå ut i exempelvis parker på kvällarna och män är underförstått förövarna i de flesta våldsrelaterade brott som sker i städerna på kvällarna. ”De som spöar på varandra är killarna. Alla pubertets – stinna ungtuppar som verkar ha svårt att hålla tassarna från varandra av olika anledningar.” (E.Hamberg, 2007, *Stockholm City*, 16/11) Tjejers största skräck sägs vara, att bli våldtagen i en park. Sexualiteten hos männen framställs här som likställt med rovdjurets och kvinnans återigen som villebrådet, en bekräftelse av det traditionella symboliska genuset (von Wright, 1998: s.10). Regionen är också av betydelse då det är en stockholmsbaserad tidning som har gett ut krönikan och de beskrivna situationerna är mer eller mindre synonyma med storstaden. I romanutdraget ”Flyga drake” tematiseras klass och ålder tydligast men det finns även markörer för kategorierna nation och etnicitet. Klass blir tydligt i och med de bästa vännernas tydliga åtskillnad herre – tjänare, vilket blir tydligt när vi får veta att Hassan inte kan läsa och sover på en madrass i hallen, medan Amir kan läsa och kryper upp ur sängen på natten för att springa ner i hallen, väcka Hassan och dela med sig av historien han skrivit själv. Ålder blir en tydlig kategori just eftersom vi får följa handlingen genom Amirs ögon och ingenting av exempelvis den stora klasskillnad som råder mellan

vännerna problematiseras, vilket kan ses som signifikativt för hur ett barn upplever världen runt om kring. Det är snarare Amirs pappas brist på intresse för honom och hans egna reaktioner på detta som upptar hans funderingar. Nation och etnicitet tematiseras med hjälp av omgivningsbeskrivningar, språkliga drag som speciella namn och tilltalsord. ”Grabbarna gibbar helst hela natten” tematiserar en viss typ av killar för det är tämligen självklart i artikeln att det är just killar det handlar om, dessa benämns som killarna, spelarna eller polarna och huvudpersonen konstruerar sitt individuella genus (von Wright, 1998: s.10) genom att utmåla sig som någon form av rebell som bryter det övriga samhällets normer när det gäller dygnsrytm. Ålder och region blir också tydliga markörer för vad det rör sig om för killar då storstad och tonår anges som gemensamma nämnare. I ”Brännhett” får vi möta två tjejer som utmanar det symboliska genuset genom att vara äventyrliga och aktiva (von Wright, 1998: s.10), egenskaper som traditionellt tillskrivs killar. Regionen dessa tjejer verkar i är storstad närmare bestämt Stockholm, vilket vi får veta när texten beskriver att de ser Globen. Ålder då texten tematiserar handlingar som känns typiska för en tonåring. Den sista texten tematiserar kön i form av en manlig nattportier, som traditionsenligt jobbar hårt men också visar på modernare värderingar som att spendera tid med familjen och stanna hemma med sjuka barn. Ålder i form av att han får stå som exempel för en man mellan 20-30 år med små barn, han representerar också någon form av medelklass.

5.1.5 Texthäfte 2010

”Gör som Österrike – sänk rösträttsåldern”: Ålder, nation, region

”Skulden”: Kön, klass

”Tala inte privat i det offentliga”: Ålder, klass

”Problemlösning på tåget”: Ålder, kön

”Kim vill bli kallad ”hen”.”: Kön, sexualitet, funktionalitet

I text nummer ett som handlar om rösträttsåldern tematiseras ålder då skribenten menar att 16-åringar i Sverige borde få rösta för att väga upp den obalans hon menar finns mellan de som är aktiva i yrkeslivet och de som är pensionärer. Hon tar upp att så har skett i Österrike och delar av Tyskland och att det där fungerat tillfredsställande. Hon skriver att argumentet att det skulle handla om en mognadsfråga är felaktigt då hon anser att mognad inte behöver ha något med ålder att göra. Hennes beskrivning av Österrike och Tyskland i jämförelse med Sverige belyser de skillnader hon ser mellan det nationella och det regionala. Romanen

Skulden tematiseras såväl kön som klass genom protagonisten Jimmy. Den traditionella bilden av unga kriminella killar förstärks med hjälp av gruppsyck och hänsynslöshet. Han ger även uttryck för tvivel och ånger. Jimmy får även representera den klasstillhörighet som förknippas med unga kriminella. Text nummer tre är insändaren ”Tala inte privat i det offentliga” där ålder blir den mest framstående kategorin. Skribenten Kjell som inte ges någon formell ålder i insändaren ger ändå intryck av att befinna sig i någon form av medelålder. De som han kallar ”mobil- och musikmarodörer” ges heller ingen formell ålder men verkar av textens formulering att döma vara en grupp som är yngre än den skribenten tillhör. ”När man säger till som jag gör ibland, ser ni ut som fågelholkar. Varför det? Begriper ni inte att ni stör med för hög musikvolym eller att det är genant att bli påtvingad era telefonsamtal? För vad ni än tycker och tror, tillgänglig behöver man inte vara överallt. Vi andra är inte intresserade. [...] Respekt, sunt förnuft och hänsyn. Kan de’ va’ nåt?” (K. Stiernberg, 2008, *Kristianstadsbladet*, 24/7) Åldern i detta fall skulle också kunna tematiseras i form av klass då det verkar finnas någon form av klassklyfta mellan den teknikbehärskande delen av befolkningen, vilket skulle kunna vara större delen av ungdomar upp till nedre medelålder, och den i större utsträckning teknikfrämmande delen av befolkningen, övre medelålder till pensionärer. Nästa krönika ”Problemlösning på tåget” hyllar snarare det privata i det offentliga i motsats till den förra skribenten. Krönikan behandlar dock inte telefoner och musikspelare utan tematiserar kön och ålder med exempel på tonårstjejers förmåga att diskutera och lösa problem i sina relationer offentligt. Detta menar hon är ett fenomen som börjat i vuxenvärldens talkshower och tidningar för att inspirera även de unga vuxna flickor som skribenten tar upp. I den sista artikeln tematiseras bland annat kön och sexualitet då den tar upp en transsexuell kille (som varit tjej) och en person som önskar att vara könsneutral. Ludvig som den transexuella killen kallar sig i artikeln menar att han aldrig har kunnat/ velat leva upp till den förväntade bilden om hur en biologisk flicka ska vara. Kim som definierar sig som könlös påpekar samtidigt att det är något som är jättesvårt för människor att ta till sig. Funktionalitet tematiseras här i form av att det blir en svårighet att möta människor i vardagen då de inte vet hur de ska bemöta en könsneutral eller transexuell person, då båda dessa bryter mot normen kille/ tjej.

5.1 Jämförande analys

De kategorier som ovan aktualiserats i de olika texter jag analyserat medverkar till att skapa olika sociala positioner och därigenom sätta ramarna för olika individers livsstilar och vardagsliv. Detta sker genom att resurser i termer av ekonomi, tillskriven status och

förväntningar frigörs i olika hög grad.(Chancer och Xaviera Watkins 2009: s.181-182) Att kön är den vanligaste tematiseringen är ingenting oväntat då texterna ofta utgår från en person, och dennes kön på något vis utmärks genom det denne någon säger eller gör. Av de 26 texter jag analyserat tematiseras kön i 18 fall, även klass ålder och region kan sägas vara frekvent förekommande. Kombinationerna, kön och klass, samt, kön och ålder, är de som jag hittat flest av. Etnicitet, sexualitet och funktionalitet är de kategorier som förekom endast ett fåtal gånger. Detta innebär i utsträckningen att en mer varierad bild av dessa kategorier är svår att uppnå om vi jämför med exempelvis kön eller ålder som representeras mest. Dessa kategorier får då attribut från ett större spridningsområde än de som bara förekommer vid enstaka tillfällen. Martinsson (2007: s.73-74) skriver att vissa attribut traditionellt sett förknippas med vissa kategorier, vilket även har varit frekvent förekommande i de nationella prov jag har undersökt. vidare anser jag mig också se spår av den pågående förhandlingen om genus som Martinsson (2007: s.68) talar om. I artikeln om Ayesha representerar hon en kvinna som är företagsledare och entreprenör, i och för sig inget revolutionerande nytt, men att hon finns med tyder på att det råder en förhandling om exempelvis vad som är synonymt med en ledare. Vi har också exemplet Patric, som arbetar som nattportier, han visar också på en pågående förhandling, då gällande frågan om vad det innebär att vara man i dagens samhälle. Detta genom att det i texten blir tydligt att även han ibland får göra avkall på sitt arbete när han behöver vara hemma med sina barn.

6. Diskussion

Vad har det egentligen för betydelse om vissa kategorier förekommer mer sällan än andra? Jag menar att ifrån ett intersektionellt perspektiv så visar detta vem som inte tilldelas makten i samhället och detta kan tydliggöras genom de frågor från Martinsson (2007: s.68-70) som ställdes redan i början av denna skrift: Vad och vem görs till subjekt? Men mer intressant ändå, vad och vem utesluts? De som tematiseras med hjälp av de tre minst förekommande kategorierna i texterna är följaktligen de som utesluts. Det vill säga etnicitetsgrupperna innehållande i Sverige icke-normativa kulturer och religioner, sexualitet innehållande icke heteronormativa värden, och funktionalitet som skulle ge en bild av de som inte lever på samma villkor som icke-avvikande genom någon form av handikapp eller psykisk inställning eller ohälsa. De som istället ges det mesta av utrymmet och därmed makten är normativa svenskar i varierande ålder och kön. Men även om vi får möta en del tjejer som utmanar de traditionella kvinnliga attributen så är de flesta beskrivna på ett traditionellt sätt vilket jag har uppmärksammat i min analys. Som von Wright (1998: s.10) menar, är det symboliska genus ett resultat av den mening som institutioner och värdesystem uttrycker genom exempelvis läroböcker. Jag kan inte hjälpa att tycka annat än att det finns något bekymmersamt över att bilden som projiceras i dessa häften tenderar att bli aningen platt och att de ibland bjuder på riktigt problematiska textdelar som förstärker den form av "vi och de andra" mentalitet som jag upplever har starkt fäste här i Sverige. Det exempel jag tänker på är hämtat från krönikan "Med små eller stora medel väljer vi våra liv" i häftet från 2008. Här debatterar skribenten bland annat angående valen de terrorister gjorde som attackerade World Trade Center 2001 och i slutet konstaterar hon följande: "På samma sätt tror jag inte att vem som helst kan bli självmordsbombare, även om man matas med godnattsagor som handlar om att martyr är det finaste man kan bli. De gör ett val. Men de är inte födda till det." (J. Nilsson, 2006, *Svenska Dagbladet*, 13/9) Det handlar inte om att jag har problem med konstaterandet att ingen föds ond men jag anser att bilden som här antyds gällande arabvärlden kan vara problematisk. I texten nämns det bara förbigående men ger ändå en bild av att mammor och pappor i arabvärlden till vardags läser sagor för sina barn om det fantastiska i att vara martyr. Hur väl rymmer detta med uppdraget som finns i läroplanen för exempelvis gymnasiet som jag valde att citera i inledningen?

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. (Gyll, 2011: s. 6)

Kan verkligen en kommentar som den ovanstående vara förenlig med detta sätt att förhålla sig till andra människor som skolan förespråkar? Är det verkligen okej att antyda att mammor och pappor som lever i arabvärlden hyser en naturlig benägenhet att hänge sig åt religiös fanatism och på grund av detta offra sina barns liv som martyrer, än de föräldrar som lever i andra delar av världen? Viktigt anser jag är att när man som lärare tittar på texterna som ges till eleverna är att det finns en underliggande medvetenhet så att dessa kommentarer som kan ge en felaktig och fördomsfull bild av en grupp människor lyfts upp och problematiseras för att på det viset göra eleverna medvetna om dessa ibland underliggande och svåridentifierade fördomsbegränsande toner. Vi måste som lärare anta detta perspektiv för att kunna leva upp till att främja förståelse för andra människor som det står i styrdokumentet. Menar jag då att om dessa tre kategorier jag nämnt innan som minst förekommande, sexualitet, etnicitet och funktionalitet, i högre grad lyfts in i texterna så är problemen med att lära eleverna om tolerans och mångfald bortblåst? Nej, givetvis löser vi inga problem med att dessa kategorier bara lyfts in i texterna men, om dessa kategorier var representerade skulle en bredare bild kunna ges även av dessa kategorier och undermeningar som den jag belyste i krönikan från *Svenska Dagbladet* hade kunnat balanseras med andra bilder och meningar. En större spridning bland kategorierna hade helt enkelt kunnat leda till en högre grad av mångfald även om detta inte skulle medföra att det för den sakens skull automatiskt började råda en högre tolerans.

Min analys är givetvis begränsad vilket jag är medveten om. Som jag tidigare nämnt tar jag exempelvis ingen hänsyn till texthäftenas komposition som kan betyda att vissa grupper av människor som inte är synliga i de texter jag analyserat ändå på något vis blir synliga. En vidare forskning som tar in fler variabler som exempelvis provfrågornas utformning, skulle givetvis kunna ge ett något annorlunda resultat.

7. Litteraturlista

7.1 Primärlitteratur

Under Ytan, Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2006

Vidgade vyer, Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2007

Vad väljer du? Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2008

Nattliv, Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2009

I gränlandet, Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2010

7.2 Sekundärlitteratur

Chanser, L.S. & Xaviera Watkins, B. 2009, *Sociala positioner – en översikt*, Studentlitteratur, Lund

Eriksson-Zetterquist, U. & Sthyre, A. 2007, *Organisering och intersektionalitet*, Liber, Stockholm

Kalat, A-S. 2008, ”Läxläsning, provplugg och social status- vad gör elitens söner i skolan?” I: Nordberg, M. (red.) *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande i förskola och skola*, Liber, Stockholm, s. 21-38

Lgr 11, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Fritzes, Stockholm

Gy 11, *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*, Fritzes, Stockholm

Martinsson, L. 2007, ”Utbrända eldsjälar – Om intersektionalitet och den (o)möjliga kritiken” I: De Los Reyes, P. (red.), Gröndahl, S. (red.) *Framtidens feminister - Intersektionella interventioner i den feministiska debatten*, Tankekraft förlag, Hägersten, s. 67-80

Internetreferenser:

Von Wright, M. 1998, *Genus & text- när kan man tala om jämställdhet i fysikläromedel?*

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/publikationer?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FResultSet%3Fupp%3D0%26w%3DNATIVE%2528%2527multi%2Bph%2Bwords%2B%2527%2527manligt%2Boch%2Bkvinnligt%2527%2527%2527%2529%26order%3Dnative%2528%2527dateweb%252FDescend%2527%2529 (2013-01-07)

Bilaga 1

Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2006

Frame, J. 2002, Dossy, *Lagunen och andra berättelser*, Albert Bonniers förlag, Stockholm

Göransson, M. 1998, Liten julnovell, *Dagens Nyheter*, 18.12.1998

Jannerling, L. 2005, Robin kämpar mot utseendefixering, *Hallands Nyheter*, 21.01.2005

Nilsson, J. 2005, *De i Utkanten Älskande*, Wahlström & Widstrand, Stockholm

Thorén, M. 2005, Boken – hipast just nu, *Metro*, 01.02.2005

Zak, M. 2004, Att våga vara snäll, *Barn. Tidningen om barns rättigheter*, 2004:1

Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2007

Agalusa, J E. 2001, Om skrattandets faror, *Dansa igen. Berättelser och krönikor från den portugisisktalande världen*, Almaviva Bokförlag, Uppsala

Hernandi, A. 2005, Ayesha gör sin egen revolution, *Dagens Nyheter*, 30.12.2005

Lidbeck, C. 2004, *Under Ytan*, Rabén & Sjögren, Stockholm

Stark, U. 2006, Att fiska med morfar, *Barn & Cancer*, 2006:1

Svenska Emigrantinstitutet, Växjö, Utvandringen till Amerika, 17.10.2006

Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2008

Andersson, G. 1998, Vågen, *Torrsimmaren och andra noveller*, En bok för alla, Stockholm

Areskog, M. 2007, ”Vi får ta klimatsmällen”, *Dagens Nyheter*, 03.02.2007

Levengood, M. 2006, *Sucka mitt hjärta men brist dock ej*, Piratförlaget, Stockholm

Moberg, B. 2007, Unga kan också göra mycket för miljön, *Dagens Nyheter*, 13.02.2007

Nilsson, J. 2006, Med små eller stora medel väljer vi våra liv, Svenska Dagbladet 13.09.2006

Swanberg, L. 2007, Stresskurs populärast bland eleverna, *Göteborgs-Posten*, 07.01.2007

Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2009

Carlqvist, M. 2006, Grabbarna gibbar helst hela natten, *Svenska Dagbladet*, 25.09.2006

Hamberg, E. 2007, Var inte rädd – gå ut på stan, *Stockholm City*, 16.11.2007

Hellberg, A. 2008, Konsten att vända på dygnet, *Uppsala Nya Tidning*, 31.03.2008

Hosseini, K. 2007, *Flyga drake*, Wahlström & Widstrand, Stockholm

Isaksson, M. 2007, *Brännhett*, Bonnier Carlsen, Stockholm

Texthäfte till det nationella ämnesprovet i svenska och svenska som andraspråk för grundskolan år 9 och specialskolan år 10, vårterminen 2010

Cronholm, L. 2008, Problemlösning på tåget, *Kristianstadbladet*, 24.06.2008

Lytsy, A. 2009, Kim vill bli kallad ”hen”, *Lärarnas tidning*, 2009:8

Mellin, L. 2007, Gör som Österrike – sänk rösträttsåldern, *Aftonbladet*, 11.04.2007

Möller, C. 2004, *Skulden*, Bonnier Carlsen, Stockholm

Stiernberg, K. 2008, Tala inte privat i det offentliga, *Kristianstadbladet*, 24.07.2008